

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БІЗНЕСУ І ПРАВА
КАФЕДРА ГАЛУЗЕВОГО ПРАВА

ПРАВОВИЙ СТАТУС ПЕРЕКЛАДАЧА У КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРОВАДЖЕННІ

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: студентка 2 курсу 12-283 М групи
Спеціальності 226 «Правоохоронна діяльність»
Освітньо-професійної програми
«Правоохоронна діяльність»

Тимошенко Аліна Миколаївна

Керівник: д.ю.н., професор Стратонов В.М.

Рецензент: к.ю.н., доцент Казанчан А.А.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
 РОЗДІЛ 1. МОВА СУДОЧИНСТВА ЯК ЗАГАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНА ЗАСАДА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ.....	8
1.1 Поняття, сутність і значення принципу мови судочинства.....	8
1.2 Мова судочинства в системі принципів кримінального процесу.....	12
 РОЗДІЛ 2. ПРАВОВЕ ПОЛОЖЕННЯ ПЕРЕКЛАДАЧА У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....	16
2.1 Поняття, суть та місце перекладача у кримінальному процесі.....	16
2.2. Права та обов'язки перекладача.....	20
2.3. Гарантія прав та законних інтересів перекладача.....	24
 РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРЕКЛАДАЧА.....	26
3.1 Підстави залучення перекладача до кримінального провадження.....	26
3.2 Співвідношення процесуального положення перекладача і фахівця.....	32
 ВИСНОВКИ.....	39
 СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	42

ВСТУП

Актуальність теми. В багатьох опрацьованих джерелах вказано, що саме перекладач відіграє ключову роль у мовних контактах учасників кримінального провадження. Без нього не можливе проведення слідчих та процесуальних дій, захист прав, свобод і законних інтересів учасників, якщо хтось із них недостатньо володіє або не володіє мовою, якою здійснюється кримінальне провадження.

Як показує практика, слідчі все частіше звертаються до філологів з метою здійснення перекладу, як під час проведення окремих слідчих дій, так і перекладу процесуальних документів для ознайомлення сторін з матеріалами справи. З 20 опитаних слідчих 35 % відсотків, як мінімум раз на місяць потребують допомоги філолога із знаннями іноземної мови (перекладача). Використання осіб із знаннями іноземної мови може бути використано в двох формах: перекладача та спеціаліста. І що цікаво, потребують перекладача навіть ті особи, які вільно володіють, наприклад російською мовою, посилаючись на те, що не розуміють українську мову. Теоретичні та практичні аспекти участі перекладача вивчали, досліджували, як зарубіжні так і вітчизняні учені. Серед них: Г.В. Абшилава, Ю.П. Аленін, М.Т.Аширбекова, М.А. Джафаркулієв, О.В.Капліна, Г.П.Саркісян, В.М. Стратонов, С.В. Швець, І.А.Швельов, О.Ю. Кузнєцов та інші.

Але комплексного дослідження теоретико-правових, процесуальних аспектів діяльності перекладача і формування належної моделі, яка б дозволила удосконалити слідчу та судову практику так і не було проведено.

Актуальність теми, також обумовлена розбіжностями які ми спостерігаємо в процесі опрацювання наукових праць та проблем практики які виникають під час участі перекладача у кримінальному провадженні.

Завдяки допомозі перекладача учасникам, які не володіють або недостатньо володіють мовою судового засідання, реально гарантується їх

право на мову, якою вони володіють (розмовляють, спілкуються), саме в кримінальному провадженні.

Проблема, яка існує до сьогодні, щодо участі перекладача в судовому засіданні, також продовжує бути актуальною, потребує більшого дослідження в комплексі взаємозв'язаних питань принципу мови судового засідання і участі перекладача в кримінальному провадженні в аспекті ведення дізнання, слідства, підтримання державного обвинувачення в судах по кримінальним провадженням.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконувалась у відповідності до плану роботи кафедри галузевого права Херсонського державного університету тематики та науково-дослідної роботи «Теорія та практика реформування галузевого законодавства України» (номер державної реєстрації № 0118U006817). Тему кваліфікаційної роботи затверджено Вченою радою Херсонського державного університету (наказ від 30.10.2020 № 1060-Д).

Метою роботи є дослідження теоретико-правових, процесуальних аспектів діяльності перекладача в сучасному кримінальному судочинстві направлених на удосконалення практики слідчої діяльності

Відповідно до мети були поставлені такі **завдання**:

- здійснити науковий аналіз правової регламентації участі перекладача в кримінальному процесі;
- дослідити процесуальний порядок залучення до участі перекладача у кримінальному провадженні;
- окреслити наукові підходи до визначення місця перекладача та вимоги, які виносять йому, як учаснику процесу розмежувати права перекладача із спеціалістом;
- узагальнити типові проблеми пов'язані з реалізацією норм права які регулюють участь та діяльність перекладача в кримінальному процесі;
- на основі теоретичних концепцій та ідей розробити рекомендації направлені на оптимізацію практичного використання кримінальних

процесуальних норм які регулюють участь перекладача у кримінальному судочинстві та рекомендації щодо вдосконалення зазначених норм.

Об’єкт дослідження суспільні відносини які виникають в процесі залучення перекладача до участі у кримінальному судочинстві

Предмет дослідження є норми вітчизняного та міжнародного права, які регламентують принцип мови судочинства, правове положення і процесуальну діяльність перекладача у кримінальному судочинстві, а також практика участі перекладача у кримінальному провадженні.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження склали методи матеріалістичної діалектики, загальнонаукові методи, а також, окремі, спеціальні методи. В роботі використано *логічний метод* який дозволив структурувати роботу, викласти матеріал в логічній послідовності. *Історико –правовий* метод використовувався у ході дослідження генези розвитку інституту суб’єктів, сторін, учасників кримінального процесу. *Порівняльно-правовий* метод дозволив зіставити принципи закріплені в кримінальному процесуальному кодексі України, також в процесі аналізу різних нормативних документів в тому числі і міжнародних які регулюють участь перекладача в кримінальному судочинстві. Метод *системного аналізу* дозволив визначитись з класифікацією форм участі перекладача в кримінальному процесі. Контент аналіз в процесі аналізу конкретних законодавчих актів, статистики, наукових публікацій. Метод *моделювання* застосовано при розробці рекомендацій для практичних працівників направлених на вдосконалення практики залучення перекладача до участі в кримінальному судочинстві. *Емпіричний метод* в процесі вивчення спеціальної та наукової літератури присвяченої мові судочинства, юридичній техніці, іншим учасникам процесу.

Теоретичну базу дослідження склали праці вітчизняних та іноземних авторів в галузі кримінального процесу, філології, криміналістики, лінгвістики, історії, інших галузей знань де розглядались питання ефективності використання перекладача.

Нормативну базу дослідження склали: Конституція України, міжнародні акти, Кримінальний процесуальний кодекс України інші нормативні акти.

Емпіричну базу дослідження становлять постанови Пленумів Верховного Суду України, опубліковані матеріали судової практики Європейського Суду з прав людини, судові рішення.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що автором комплексно й ґрунтовно досліджено статус перекладача і форми його участі у кримінальному судочинстві.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у тому, що результати і висновки та пропозиції можуть бути використані у *науково-дослідній* роботі для подальшої розробки зазначених проблем. У *правотворчій діяльності* – для вдосконалення чинного законодавства; *правозастосовній діяльності* – для можливості наукового використання результатів дослідження в практичній діяльності. *Навчальному процесі* – при викладанні навчальних курсів з «Кримінального процесу», «Криміналістики»

Апробація результатів роботи результати дослідження обговорювались разом з науковим керівником. Основні положення обговорювались на міжнародних конференціях, а саме 14-16 жовтня 2020 року III Міжнародній науково-практичній конференції «The world of science and innovation» в м. Лондон, Великобританія; 4-6 листопада 2020 року в II Міжнародній науково-практичній конференції «Science and education: problems, prospects and innovations» в м. Кіото, Японія.

Публікації Тимошенко А.М., Стратонов В.М. «Особливості участі перекладача у кримінальному судочинстві» Збірник публікацій «Abstracts of III international scientific and practical conference» October 14-16 2020.

Тимошенко А.М., Стратонов В.М. «Участь перекладача у кримінальному провадженні» 4-6 November 2020.

Структура та обсяг роботи зумовлені метою і завданням дослідження. Робота складається з вступу, трьох розділів, семи підрозділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

МОВА СУДОЧИНСТВА ЯК ЗАГАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНА ЗАСАДА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

1.1 Поняття, сутність і значення принципу мови судочинства

Україна – це велика держава. Дійсно, на території України проживає велика кількість народностей, які мають свої устої, традиції, культурну спадщину та національні мови. Однак, не дивлячись на свою багато національність, держава продовжує залишатися тією територією, де вживається маса народностей, різних етнічних групи та віросповідань. На нашу думку, це відбувається завдяки взаєморозумінню на рівні мовного спілкування. Це допомагає дотримуватися прав і свобод особи, які закріплені в міжнародних пактах і конвенціях, Конституції України, а також її законах і інших нормативних документах.

У філософському сенсі мова – це знакова система будь-якої фізичної природи, що виконує пізнавальну та комунікативну функції в процесі людської діяльності. Мова може бути як природною, так і штучною. Під природною розуміється мова повсякденного життя, яка виступає формою вираження думок і звичайно засобом спілкування між людьми. Під штучною – мова, створена для будь-яких вузьких потреб. Мова – це соціальне явище. Мова виникає в ході розвитку суспільного виробництва і є його необхідною стороною – засобом координації, направлення діяльності людей. Будучи формою існування і формою вираження мислення, мова відіграє істотну роль у формуванні свідомості. В свою чергу свідомості не існує і не може існувати поза мовної оболонки. Мова є засобом фіксування і збереження накопичених знань і передачі їх від покоління до покоління. Мова являє собою певну систему, «структуру» зі своєю внутрішньою організацією, поза якою не можна зрозуміти природу і значення мовного знаку.

Мова - це знакова діяльність, яка забезпечує матеріальне оформлення думок та обмін інформацією між членами суспільства. Існує безпосередній зв'язок виникнення мови з виникненням суспільства.

До найбільш поширених мов світу належать: китайська, англійська, хінді, іспанська, російська, індонезійська, арабська, бенгальська, португальська, японська, німецька, французька, італійська, корейська, українська. Ці мови світу наведені в порядку убутання відповідно до їх поширення.

Рідна мова є винятково важливою, інтегруючою складовою кожного народу, адже це не лише універсальний та доступний кожному засіб комунікації. Саме у мові відображаються унікальний характер, ментальність та темперамент кожної нації, і саме мова є первинним ідентифікатором. Без мови свого народу людина втрачає величезний потенціал для особистого розвитку, позбавляючись своєї неповторності. Саме мова виступає тією ниткою, що пронизує всю багатогранність життєдіяльності українського народу. Тому, вплив мови є величезним, тим самим і законодавець визначив мову як засаду (принцип) кримінального судочинства. Чому ми звертаємо увагу на те, що в Кримінальному процесуальному кодексі фундаментальні положення які до 2012 року називались принципами тепер визначено як засади (Глава 2 КПК)[3]. На нашу думку тут є деяка мовна проблема, адже саме по собі слово «принцип» походить від латинського *prīncipium*, що в перекладі означає «початок». Почато закладає основу, фундамент для того чи іншого процесу, діяльності тому в основному будується на стійкому взаємозв'язку між визначеними подіями, тобто закономірностями. В філософському сенсі принцип визначений, як першоджерело, керівна ідея, основне правило поведінки. Принцип розглядали, як вираження необхідності або закону явищ. В логічному сенсі принцип являє собою центральне поняття, надає узагальнення і поширення будь-якого положення на всі уявлення тієї області, через яку даний принцип абстрагований [4]. Наприклад, В. Даль зазначив, що «принцип – це науковий або моральний

початок; правило, основа від якої не відступають». Вченими України визначення принципу було менш конкретизовано і тому воно більш наближено до його філософської трактовки.

Щодо кримінального судочинства, то поняття принципу в науковому осередку знайшло більш чіткої визначеності, завдяки розробці та затвердженню конкретних критеріїв, властивих тільки цьому поняттю.

Р. Якупов, один із дослідників, вивчав поняття принципу з точки зору людської правосвідомості. Цитуючи праці Т. Добровольської, Р. Якупов підмітив єдність поглядів відносно філософської і соціальної природи принципів. Вказував, що вони об'єктивні по змісту, або відображають об'єктивні закономірності розвитку громадських відносин і суб'єктивно по своїй формі, або є продуктом творчості законодавця, враховуючи соціально-історичні умови. Звідси принципи кримінального процесу – це панівні, максимально загальні правові начала, які регулюють закономірні зв'язки конкурентних кримінально-процесуальних чи інших норм права [4].

Дослідники, Ю. Ливишиц і А. Кудрявцева підмітили, що про принципи-ідеї ми можемо говорити тільки при розробці проєкта нового законодавства; з моменту коли принципи знайдуть своє відображення в діючому праві, принципами кримінального процесу будуть вже самі правові норми, в яких відображено ці ідеї. Принципи можуть виражатися в окремих нормах, які дають загальне визначення, або ж в порядку норм, які разом вказують на їх дієвість та визначають форми їх реалізації [5].

Як бачимо, в науці достатньо розроблено визначення принципу кримінального процесу, критерії, вимоги, згідно з якими принцип стає саме принципом, а не метою або задачею правової галузі. Проте, попри всі обґрунтування термін принцип було замінено на термін засади.

За статтею 10 Конституції України визначено, що державною мовою є українська, але також гарантується вільний розвиток, використання і захист інших мов національних меншин України [1]. Це означає, що українська

мова і мови народів України, будучи основним засобом комунікації, дійсно впливає на реалізацію принципу цілісності держави.

Переходячи до поняття «мова судочинства», доцільно було б вказати, що відображення знайшлося за статтею 21 Закону України від 28 жовтня 1989 року «Про мови в Українській РСР» [6]. Саме встановлення національної мови судочинства впливає із принципів Загальної декларації прав людини 1948 року [7], Декларації про державний суверенітет України 1990 року [8].

Аналіз кримінального процесуального закону дозволяє виділити статтю 29 «Мова, якою здійснюється кримінальне провадження» [9]. В диспозиції норми зазначено: кримінальне провадження здійснюється державною мовою. Сторона обвинувачення, а саме слідчий, процесуальний керівник (прокурор), слідчий-суддя та суд складають процесуальні документи державною мовою. При цьому для розуміння суті підозри у вчиненні кримінального правопорушення, особі якій повідомляється про підозру у вчиненні кримінального правопорушення процес вручення підозри здійснюється державною мовою або будь-якою іншою мовою, якою вона достатньо володіє. За умови, що і сам слідчий достатньо володіє мовою якою така підозра оголошується.

Особі роз'яснюються її права, а саме відповідно до ст. 29 КПК України давати показання, заявляти клопотання і подавати скарги, виступати в суді рідною або іншою мовою, якою вони володіють, у разі необхідності користуватись послугами перекладача[3].

Відповідно до принципу мови всі судові рішення, якими суд закінчує судовий розгляд по суті, надаються сторонам кримінального провадження або особі, стосовно якої вирішено питання щодо застосування примусових заходів виховного або медичного характеру, а також представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у перекладі на їхню рідну або іншу мову, якою вони володіють. Інші процесуальні документи можуть бути перекладені за клопотанням сторони захисту.

Таким чином, принцип мови судочинства у кримінальному процесі – це обумовлений державною мовною політикою, законодавчо установлені основні положення, які забезпечують ведення кримінального процесу на державній мові при дотриманні конституційних прав і свобод його учасників, які задані для реалізації процесуальної діяльності на всіх стадіях кримінального судочинства.

1.2 Мова судочинства в системі принципів кримінального процесу

Охорона прав і свобод людини і громадянина є основним призначенням кримінального судочинства. Серед прав, що охороняються законом, закріплено невід’ємне право усіх учасників процесу користуватися рідною мовою або іншою мовою, якою вони володіють, а також допомогою перекладача у випадках, коли вони не володіють або недостатньо володіють мовою кримінального судочинства. Формою реалізації даної засади є мова кримінального судочинства та участь у провадженні перекладача в передбачених законом випадках. Саме тому правове регулювання діяльності перекладача необхідно розглядати з точки зору закріпленого принципу мови кримінального судочинства в праві у взаємозв'язку з іншими принципами кримінального процесу і вже через норми, що регламентують їх, виводити основні правові положення, які регулюють діяльність перекладача.

Ступінь захисту прав і свобод учасників кримінального судочинства безпосередньо залежить від ступеня дієвості принципів кримінального судочинства, в яких ці свободи закріплені. Зазначена дієвість досягається тільки в тому випадку, коли принципи функціонують системно, а не ізольовано один від одного.

Принципи кримінального процесу закріплені в законі основоположні ідеї, засади, найбільш загальні положення. Вони визначають сутність, зміст і спрямованість діяльності суб’єктів процесу, здійснення правосуддя та способ

і процесуальну форму їх діяльності. Також, створюють систему гарантій встановлення істини, захисту прав і свобод людини та забезпечення справедливості правосуддя, засади від яких не відступають, а їх порушення тягне за собою скасування вироку та інших прийнятих за таких умов рішень по справі.

Проаналізуємо співвідношення засад кримінального процесуального законодавства України. Так у Статті 9. «Законність» зазначено, під час кримінального провадження суд, слідчий суддя, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий, інші службові особи органів державної влади зобов'язані неухильно дотримуватися вимог Конституції України, цього Кодексу, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства[3]. Тому якщо особу яка не розуміє мови якою оголошується підозра буде затримано і сторона обвинувачення не надасть своєчасно перекладача можна буде вважати порушенням принципу законності та настанню наслідків які скасують прийняті рішення.

Як на нашу думку цікавим є співвідношення засад (принципів) мови та безпосередності. Як зазначено в законі (ст. 23 КПК України) «Суд досліджує докази безпосередньо. Показання учасників кримінального провадження суд отримує усно. Тож чи не буде участь перекладача порушенням саме даного принципу. Адже перекладач по суті є третьою особою. Інформацію яку дає наприклад свідок, проходить через свідомість перекладача тим самим контакт ускладнюється, збільшується час сприйняття інформації, але безпосередність сприйняття інформації збережеться, тому що якісний переклад забезпечує збереження оригіналу, з можливостями здійснення прямих зв'язків. Таким чином, переклад - це єдиний засіб, за допомогою якого особа, яка здійснює провадження у справі або судовий розгляд, отримує можливість безпосередньо допитати осіб, які не володіють мовою судочинства, вислухати і зрозуміти їх. Викладене дає право вважати, що реалізація принципу мови судочинства сприяє здійсненню принципу

безпосередності. Сутність принципу мови кримінального судочинства – бути засобом забезпечення прав учасників кримінального судочинства, а норми стосовно перекладача – спосіб забезпечення реалізації принципу безпосередності.

Тепер про співвідношення гласності та мови кримінального судочинства. Гласність судового розгляду завжди і у всіх випадках є засобом, сприяючим правильності, справедливості судових вироків і ніколи не може бути перешкодою у розкритті істини. Гласність сприяє повнішому, усебічному і об'єктивному дослідженню усіх обставин кримінальної справи і забезпеченню контролю за дотриманням інших засад (принципів) кримінального процесу, підвищує якість і ефективність діяльності сторони обвинувачення та інших учасників кримінального судочинства. Гласний розгляд справи дозволяє переконатися порушені або не порушені права обвинуваченого і потерпілого, чи забезпечено їх право на захист. Тому засади гласності і безпосередності безпосередньо пов'язані з реалізацією принципу мови кримінального судочинства.

Зasadничим принципом кримінального судочинства є принцип, який передбачає, що підозрюваному (обвинувачуваному) забезпечується право на захист, яке він може здійснювати особисто або за допомогою захисника. Право користуватися рідною мовою або мовою, якою особа володіє, є одним із способів захисту, так само як і допомога перекладача. Відмова в наданні перекладача повинна розглядатися не лише як порушення принципу мови кримінального судочинства, але і як порушення права підозрюваного (обвинувачуваного) на захист. Підозрюваний (обвинувачений) не зможе належним чином захистити свої права і законні інтереси, оскільки він не в змозі сприйняти правильно ту інформацію, якою володіє сторона. Крім того, кримінальний процесуальний закон передбачає обов'язкову участь захисника, якщо підозрюваний (обвинувачений) не володіє мовою, на якій ведеться провадження у кримінальному судочинстві.

Відповідно до засади (принципу) презумпції не винуватості усі сумніви трактуючи на користь обвинуваченого, отже, його заява про відмову в наданні йому перекладача, якщо є підстави вважати, що воно вимушене, повинно розглядатися як грубе порушення принципу мови кримінального судочинства.

Порівняльна ілюстрація взаємозв'язку принципів кримінального судочинства показала, що діяльність перекладача у кримінальному процесі утілюється не лише через засаду (принцип) мови кримінального судочинства, але також через засади (принципи): безпосередності, гласності, презумпції невинуватості та інші засади кримінального судочинства. Гласність і безпосередність, з одного боку, виступають гарантією реалізації принципу мови кримінального судочинства, а, з іншого боку, реалізуються в ній. Принцип мови кримінального процесу поширюється на усі стадії кримінального процесу, має рівну юридичну силу з іншими принципами кримінального процесу, реалізується на усіх стадіях кримінального судочинства[10]. Звичайно, заслуговує на увагу позиція А.В. Гриненко, який розглядає систему принципів кримінального процесу в якості особливої нормативної бази. Разом з тим автор визначає, що, насправді існує загальна абстрактна система принципів, що є комплексом нормативних приписів і безліч реальних систем, які є результатом застосування абстрактної системи при провадженні кожного правопорушення[11].

РОЗДІЛ 2

ПРАВОВЕ ПОЛОЖЕННЯ ПЕРЕКЛАДАЧА У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

2.1 Поняття, суть та місце перекладача у кримінальному процесі

Перед тим, як переходити до дослідження правового статусу перекладача у кримінальному процесуальному праві, необхідно визначити в цілому призначення і поняття даного су'б'єкту.

У Кримінальному процесуальному кодексі України вказано: «У разі необхідності у кримінальному провадженні перекладу пояснень, показань або документів сторони кримінального провадження або слідчий суддя чи суд залучають відповідного перекладача (сурдоперекладача)». Звичайно, він належить до інших учасників кримінального провадження проте не зазначається хто саме може бути перекладачем. У тлумачному словнику юридичних термінів вказано: «У досудовому і судовому процесі – особа, яка володіє мовами, необхідними для перекладу письмових документів чи виступів учасників процесу» - так зазначено термін «перекладач» [13, с. 195].

Деякі вчені вказують, що перекладач є спеціалістом, який володіє спеціальним знанням з іноземної мови чи сурдоперекладу та є фахівцем у сфері лінгвістики [14].

Перекладач, як учасник судового процесу необхідний, так як він виконує головну функцію – комунікативну. Комунікація розвивалася ще з давніх часів. Комунікація-це процес спілкування і передачі інформації між людьми, групами у вигляді усних і письмових повідомлень, мови рухів тіла і параметрів мови[12]. В широкому сенсі її розуміють, як передачу інформації від людини до людини. Добре налагодженні комунікації сприяють забезпеченню організаційної ефективності. Із джерел ми знаємо, що якщо організація ефективна в області комунікації, вона ефективна і в усіх інших видах діяльності. Якщо говорити, за перекладача то, комунікація в першу

чергу для його роботи важлива на всі сто відсотків. Є вербальна і не вербальна комунікація. Під не вербальною комунікацією ми розуміємо, що це взаємодія, заснована на обміні безсловесними комунікативними актами, такими як: жести, міміка, пози та інші прояви, які передають повну інформацію про об'єкт. В свою чергу вербальні комунікації реалізують за допомогою усних, таких як: діалог, переговори, наради, презентації, засідання тощо. Так і при залученні перекладача до кримінального процесу ми можемо звернути увагу, що він являє собою зв'язок до вирішення мовних перепон між учасниками процесу. Комунікативна функція відіграє значну роль для визначеності, точності та ясності. В словнику літературознавчих термінів, ми можемо знайти значення «переклад». «... перенесення тексту з однієї мови на іншу». Як писав Й.В. Гьоте: «один з найбільш важливих і найбільш суттєвих засобів спілкування між людьми». Переклад це мовний контакт, між людьми різної національності, тобто між народами та їхньою культурою. Поряд з двомовністю – переклад це найбільш важливий спосіб такого контакту. Є тенденція надавати поняттю переклад, наприклад у лінгвістиці, ширшого значення. Під ним розуміють будь-яке переконування.

При перекладі, перекладач має мати відповідні знання, якими він може оперувати. Тобто у нього повинен бути певний перекладацький діапазон. Це здатність відтворювати певне, вужче або ширше, коло понять, в нашому випадку – юридичного характеру.

При визначенні діапазону є деякі чинники на які ми звертаємо увагу:

- досконале володіння різними стилями рідної мови;
- спроможність перекладацького перевтілення, відтворення першоджерела (особи, яка не розуміє мови судочинства);
- знанням мови перекладу;
- загальна широка культура;

Перекладацький діапазон не буває безмежним.

Участь перекладача в розслідуванні кримінального провадження обумовлено дотриманням принципу мови судочинства. Тим самим забезпечується право робити заяви, надавати покази, виступати у суді і подавати клопотання на рідній мові особам, які приймають участь у справі, не володіючи мовою, на якій ведеться судочинство. Перекладач не тільки приймає участь у слідчих діях. Він здійснює переклад слідчих документів, які згідно закону, надаються обвинуваченій стороні, на його рідну мову[15].

Сучасні процесуалісти, розвиваючи думки радянських вчених, пропонують ввести ряд критеріїв в поняття «перекладач» в діюче кримінально-процесуальне законодавство. Наприклад, Є.П. Головинська вказує, що перекладач це повнолітня особа, яка запрошується до участі у кримінальному процесі у випадках, які передбачені теперішнім Кодексом, вільно володіє мовами, знання, яких необхідне для перекладу.

Я.М. Ишмухаметова вважає, що до перекладача повинні пред'являти такі вимоги:

- вільно володіти усною та письмовою мовою судочинства;
- бути не зацікавленим у результаті кримінальної справи;
- бути повнолітньою особою.

Дійсно, у Кримінально-процесуальному кодексі не вирішене, в першу чергу питання про вік з якого можна залучати перекладача до кримінального провадження.

Разом з тим, враховуючи те, що перекладач повинен володіти відмінними знаннями не тільки іноземними мовами, але й української мови, в законі також відсутнє положення у відношенні громадянства особи, яка залучається до кримінального процесу у якості перекладача. Перекладач покликаний законом забезпечити реалізацію кримінального провадження вирішенням мовних перепон. На нашу думку, перекладач повинен мати певні якості, аби вправно виконувати свої функції в різних сферах людської діяльності.

В XVI-XVII віках минулого тисячоліття перекладачі Англії розробили ряд вимог по відношенню професіональних якостей перекладача. Серед них правознавець Дж. Драйден сформулював правила, відповідно, яких перекладач повинен:

- бути поетом;
- володіти мовою оригінала і своєю рідною мовою;
- зберігати сенс оригіналу;
- не намагатися покращити оригінал;
- розуміти індивідуальні особливості автора оригіналу[16].

Вказані вимоги й досі не втратили своєї актуальності. Задача перекладача – передати засобами іншої мови цілісну і точно змістовну картину, зберігаючи його стилістичну та експресивні особливості.

Інститут перекладачів розвивався і удосконалювався протягом всього часу з моменту зародження. Однак, в сучасному світі до сих пір залишаються не вирішеними проблемами підготовки професіонального перекладача в певній галузі, в тому числі юридичній.

Щодо компетентності перекладача, як учасника кримінального процесу включає в себе:

- знання мови судочинства;
- загальне знання іноземної мови, бажано підтвердження певним освітнім документом;
- знання та поняття юридичної термінології;
- вміння здійснювати синхронний переклад;
- володіння інформацією у питаннях організації правоохоронної діяльності і правосуддя з тим, щоб мати можливість адекватно перекладати документи та матеріали справи не тільки з точки зору їх форми та загального сенсу, але й виходячи з їх ситуаційного змісту та процесуального призначення;
- уявлення про конкретний предмет за який ведеться мова;

- розвинута мова і кругозір для лаконічного та доцільного піднесення інформації учасникам процесу.

Виходячи із вищесказаного, можна зробити висновок, що в силу своєї професії перекладачу потрібно відповідати масі вимог, які ставлять перед ним, аби забезпечити бажаний результат. Це також не включення для перекладача в судовому процесі, слідстві чи взагалі юридичній сфері.

2.2. Права та обов'язки перекладача

В сучасному світі на міжнародному рівні перекладач упредставляється набір вимог для відповідної поведінки в рамках дії міжнародних актів. В міжнародному праві існує не так багато нормативно-правових документів, які регламентують роботу, права та обов'язки перекладача в кримінальному провадженні[17].

Взагалі, використання послуг перекладача в різних сферах життєдіяльності встановило питання перед міжнародною організацією про розроблення визначених вимог до перекладача, про захист його прав та свобод, персональної безпеки. З цією метою в 1953 році була організована Міжнародна федерація перекладачів. На сьогоднішній час вона об'єднує 107 асоціацій із 60 країн – це 80 тисяч перекладачів. Але українських представників в її списку немає[17].

В 1963 році федерація перекладачів розробили і прийняли Хартію перекладача. Положення Хартії, в свою чергу, виявилися основою першого в історії міжнародно-правового документа, який присвячений захисту прав перекладача у всьому світі, - «Рекомендації по юридичному захисту перекладачі і перекладу та по практичним міркам із метою покращення умов праці перекладачів», одноголосно прийнято представниками 143 держав-членів ЮНЕСКО на генеральній конференції цієї організації в Найробі 1976 року[18].

На конгресах широко вирішуються питання покращення праці перекладачів та підвищення якості перекладу. Наприклад, на десятому Конгресі Федерації, який проходив у Вені в 1984 році, розглядали питання соціального статусу перекладачів у різних країнах. Підмічаючи наявність багаточисленних ущемлень прав перекладачів в різних країнах. Без виключення, виступаючи були за, аби прийняти у світовому масштабі і в кожній державі законодавчих актів, які регламентують права та обов'язки перекладачів, забезпечення умов праці та охорони праці, покращення матеріального положення та соціального престижу, розробки системи присвоєння та підвищення перекладацької кваліфікації перекладача.

Цікаво відзначити, деякі правила поведінки перекладача, які занесені до Хартії, а також рекомендації:

- має право та повинен відмовитися від перекладу в тому випадку, якщо він не володіє необхідною професійною кваліфікацією в області певного перекладу;
- несе особисту відповідальність за здійснення або відмову здійснювати доручений йому переклад в залежності від його навичок або знань;
- має право і повинен звернутися до особи, яка доручила йому здійснювати переклад, із проханням надати матеріали, які необхідні йому для того, щоб перекласти, якщо у нього не буде достатньо знань у цій області;
- має право відмовитися від виконання доручення, якщо цьому протирічать обставини, які були заплановані раніше. Також у випадку, якщо наданий час не дозволяє йому добросовісно виконати дане доручення;
- має право відмовитися від перекладу, якщо це завдає шкоди його гідності;
- несе моральну та юридичну відповідальність за остаточний переклад тексту;
- повинен використовувати у своїй діяльності всі доступні допоміжні засоби, такі як словники, енциклопедії та інші джерела;

- повинен постійно підвищувати кваліфікацію – перекладацьку, лінгвістичну, професійну;
- не повинен використовувати у відношенні своїх колег формами недозволеної конкуренції;
- має моральний обов'язок передати, молодшим колегам і професіоналам свій власний досвід та професійні знання в області юридичного перекладу[18].

Ці правила не несуть за собою імперативний характер, однак також вони прийняті для перекладу учасників кримінального судочинства.

Разом з тим, з 1999 року на території України функціонує Всеукраїнська громадська організація «Асоціація перекладачів України».

Основу роль перекладачів висвітлено у Конвенції про захист прав і основних свобод людини від 4 листопада 1950 року, Міжнародному пакті про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 року та положеннях чинного КПК України. У пункті 3 статті 6 Конвенції про захист прав та основних свобод особа має право: «бути негайно і детально проінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причину обвинувачення проти нього» і «якщо він не розуміє мову, яка використовується у суді, або не розмовляє нею, - отримувати безоплатну допомогу перекладача» [19].

За статтею 68 Кримінально-процесуального кодексу перекладач має право:

- ставити запитання з метою уточнень для правильного перекладу;
- заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом;
- знайомитися з протоколами процесуальних дій, в яких він брав участь, і подавати до них зауваження;
- одержати винагороду за виконаний переклад та відшкодування витрат, пов'язаних із його залученням до кримінального провадження» [13].

Перекладач зобов'язаний:

- прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчогосуддічи суду;
- заявити самовідвід за наявності обставин, передбачених цим Кодексом;
- здійснювати повний і правильний переклад, посвідчувати правильність перекладу своїм підписом
- не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і які стали відомі перекладачу у зв'язку з виконанням його обов'язків»[13].

Передбачено, за завідома не точний, чи не правильний переклад або відмову без поважних причин від виконання своїх обов'язків перекладач несе відповідальність передбачену законом.

У ч. 1 ст. 68 КПК України зазначено, у разі необхідності у кримінальному провадженні перекладу пояснень, показань або документів сторони кримінального провадження або слідчий-суддя чи суд залучають відповідного перекладача (сурдоперекладача) [13].

Сурдоперекладач (він же перекладач жестової мови) – це фахівець із сурдоперекладу. Спосіб сурдоперекладу застосовується для передачі нечуючим (глухим, німим, глухонімим, слабочуючим, пізнооглухлим) усної мови на жестову мову (мову жестів глухих) й навпаки. Він – посередник. Жестами та мімікою не передаються абстрактні поняття, тому дактильний спосіб (ручна азбука) перекладу є більш прийнятним у кримінальному процесі, оскільки точніше передає значення знаків глухонімого учасника кримінального провадження [9].

Тобто, перекладач є самостійним учасником кримінального провадження з певним колом прав та обов'язків. Звичайно, з визначенням у законі процесуальним статусом. Характер участі перекладача у кримінальному судочинстві полягає в тому, що він у певній мірі забезпечує весь комплекс функцій органів, що здійснюють провадження по справі, та інших учасників процесу.

2.3. Гарантія прав та законних інтересів перекладача

З усіх гарантій, наданих перекладачеві у кримінальному процесі, найбільш значущими для дослідження видаються такі, як забезпечення його безпеки, відшкодування заподіяної шкоди та процесуальних витрат.

Згідно словниковому тлумаченню «гарантія» означає за порука, порука в чому-небудь, забезпечення. «Гарантувати» означає дати гарантію в чому-небудь, захищати та забезпечити [22].

Вчені і правознавці схильні до визначення М.С. Строговича, який вказував, що процесуальні гарантії - це установлені процесуальним законом засоби, які забезпечують правильність провадження у кожній кримінальній справі завдань правосуддя. Окрім цього, автор виділив особливий вид гарантій правосуддя – ті процесуальні гарантії, пряме і безпосереднє призначення яких полягає в охороні прав і законних інтересів, що беруть участь у провадженні у кримінальній справі осіб, громадян. В цьому аспекті, процесуальні гарантії – це ті встановлені законом засоби, якими охороняються і забезпечуються права і законні інтереси особи, які беруть участь у кримінальному процесі[38]. Доцільно погодитися з цією позицією, тому що кожна з них несе в собі суть, яка відображатиме призначення гарантії в кримінальному процесі.

При цьому В.С. Шадрін зазначає, що питання забезпечення або гарантування – одне й те саме – прав особистості у кримінальному процесі не виключає звичайного оперування терміном «кримінально-процесуальні гарантії».

Іноді права і свободи особистості розглядають як об'єкт безпеки. Очевидно, що під безпекою прав і свобод тут також мається на увазі безперешкодне, повноцінне реалізування прав. Забезпечення прав особистості охоплює усі форми сприяння учасникам кримінального процесу в здійсненні прав, включаючи:

- інформування особи про володіння правами і їх роз'яснення.
- охорону прав від порушень.
- створення умов для повноцінної реалізації прав.
- відновлення порушених прав
- захист прав.

Між іншим, розглядаючи правові гарантії безпеки перекладача необхідно відмітити, що саме поняття безпеки закріплено у законодавстві. За Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 03.07.2020 року зазначено, «перекладач є особою, яка має право на забезпечення безпеки» [35]. Саме здійснення правоохоронними органами правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист життя, житла, здоров'я та майна цих осіб від протиправних посягань, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя.

Правові гарантії безпеки перекладача за своїм змістом представляють систему гарантій із різних галузей права. До них відносяться процесуальні гарантії перекладача і гарантії, надані йому кримінальним законодавством. Така сукупність гарантій по відношенню до перекладача виникає у зв'язку з тим, що при забезпеченні його безпеки в процесі, де за дівають не тільки його процесуальний статус, а й суб'єктивні особистісні права та інтереси, що знаходяться під охороною Основного Закону, порушення або загроза порушення, яких приводить в рух механізм захисту прав і законних інтересів громадянина в повному обсязі.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРЕКЛАДАЧА

3.1 Підстави залучення перекладача до кримінального провадження

На сьогоднішній день, все більше залучаються особи у сферу кримінальної юстиції, які не достатньо володіють, або не володіють державною мовою, що в свою чергу створює для органів досудового розслідування, суддів, слідчих суддів, прокурорів, адвокатів, юристів деякі незручності, супроводжується помилками, а також порушенням прав і законних інтересів учасників кримінального судочинства.

За допомогою перекладача, учасникам кримінального провадження, які не володіють, або недостатньо володіють мовою процесу, гарантується їхнє право використовувати рідну мову.

Із проведеного аналізу, чинного Кримінально-процесуального кодексу, можна зазначити, що перекладач є повноправним учасником провадження. За п. 25 ч. 1 ст.3 КПК України, перекладач може брати у ньому участь, і на стадії досудового розслідування (досудове слідство, дізнання), і на стадії судового провадження. До слідчого, судді, прокурора, слідчого у ч.3 ст. 29 КПК у загальному вигляді закріплена вимога, щодо забезпечення учасникам, які не володіють державною мовою надавати користуватися послугами перекладача під час показань, клопотання, також подавати скарги та виступати в суді[13].

Тобто, перекладач, при проведенні всього комплексу слідчих дій, покликаний на рівні закону забезпечувати реалізацію суб'єктами процесуальних відносин, відтворення їх мови не тільки в межах кримінального провадження, але й коли ведеться окрема взята дія.

Розглядаючи норму ч.3 29 КПК України, такому учаснику процесу забезпечується за допомогою вербальної(або не вербальної-жести, як зазначалося вище «сурдопереклад»), здійснювати узаконені її контекстом дії, з подальшим закріпленням у вигляді документів.

На нашу думку, залучення перекладача до кримінального провадження супроводжується триєдиною метою:

- Перекладач на сьогодні є єдиним можливим засобом реалізації конституційного права людини, щодо вільного вибору мови спілкування в кримінальному провадженні.
- Перекладач забезпечує своєю участю міжособистісні взаємини осіб, які розмовляють різними мовами.
- Перекладач здійснює переклад змісту комунікації в рамках проведення процесуальних дій(показань, відповідей, зауважень, репліки та ін.) на державну мову він забезпечує складання протоколів слідчих дій за участю осіб, які мовою не володіють, або недостатньо володіють.

Перекладач бере участь, як перекладач-синхроніст при проведенні усіх процесуальних процедур досудового розслідування.

Зі всіма учасниками кримінального провадження, підозрюваний (обвинувачений), потерпілий, слідчий, прокурор, слідчим суддею і суддею, він вступає в кримінально процесуальні відносини.

Якщо, він буде відсутній, то буде порушено зв'язок між учасниками кримінального провадження, а його права залишаться не реалізованими.

Необхідно надати нормативну базу яка регламентує правовий статус перекладача, окремі вимоги і гарантії. Так ст. 29 передбачає, що сторона обвинувачення забезпечує учасникам які не володіють чи недостатньо володіють державною мовою під час кримінального провадження, право давати показання, заявляти клопотання і подавати скарги, виступати в суді

рідною або іншою мовою, якою вони володіють, а у разі необхідності користуватись послугами перекладача.

Відповідно до п.18 ст.42 КПК України передбачно що підозрюваний, обвинувачений, підсудний може користуватись послугами перекладача. Пунктом 9 статті 56 КПК України потерпілий також має право на послуги перекладача, аналогічне право має і свідок відповідно до ст.66 КПК України.

У ст.ст 79, 80, 83 КПК України вказані підстави для відводу спеціаліста, представника персоналу органу пробації, перекладача, експерта, секретаря судового засідання, та порядок подачі заяви про відвід. У разі задоволення відводу експерта, спеціаліста, представника персоналу органу пробації або перекладача до кримінального провадження повинні бути залучені інші учасники у строк, визначений слідчим суддею, судом. Витрати, пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів та експертів, несе сторона кримінального провадження, яка заявила клопотання про виклик свідків, залучила спеціаліста, перекладача чи експерта (ст.122 КПК України), згідно ст.126 КПК України рішення щодо витрат можуть бути оскаржені до суду. Під час допиту відповідно до вимог ст. 224 КПК України за необхідності залучається перекладач.

Прибуття в суд перекладача (за винятком залучення його судом), забезпечується стороною кримінального провадження, яка заявила клопотання про його виклик. Суд сприяє сторонам кримінального провадження у забезпеченні явки перекладача шляхом здійснення судового виклику (ст. 327 КПК України). У ст. 376 КПК України наголошено «Якщо обвинувачений, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, не володіють державною мовою, то після проголошення вироку перекладач роз'яснює їм зміст резолютивної частини судового рішення. Копія вироку рідною мовою обвинуваченого або іншою мовою, якою він володіє, у перекладі, що засвідчений перекладачем, вручається обвинуваченому.

Статтею 517 КПК України врегульовано доступ до матеріалів, які містять відомості, що становлять державну таємницю, надається перекладачу, яким надано допуск до державної таємниці та які потребують його під час здійснення своїх прав і обов'язків, виходячи з обставин, встановлених під час кримінального провадження. Рішення про надання доступу до конкретної таємної інформації та її матеріальних носіїв приймаються у формі наказу або письмового розпорядження керівником органу досудового розслідування, прокурором, судом. У ст. 567 КПК України «Допит за запитом компетентного органу іноземної держави шляхом проведення відео- або телефонної конференції» вкзано «Компетентний орган запитуючої сторони повинен забезпечити участь перекладача під час проведення відео- або телефонної конференції». Стаття 581 КПК України надає право особі, стосовно якої розглядається питання про видачу (екстрадицію), і яка не володіє державною мовою, забезпечується право робити заяви, заявляти клопотання, виступати в суді мовою, якою вона володіє, користуватися послугами перекладача, а також отримати переклад судового рішення та рішення центрального органу України мовою, якою вона користувалася під час розгляду.

Згідно з ч.3 ст. 584 КПК України передбачено «Матеріали, що подаються слідчому судді, мають бути перекладені державною мовою або іншою мовою, передбаченою міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України» [5]. встановлений правовий статус, окремі вимоги і гарантії його незалежності перекладача у досудовому розслідуванні та судовому провадженні.

Від статусу учасника, якому буде надаватися лінгвістична допомога, буде залежати перелік слідчих (розшукових) дій, в яких перекладач повинен обов'язково прийняти участь. При проведенні допиту, відповідно за ч.3 ст. 224 КПК України йдеться про його участь за необхідності.

Взагалі, фактично перекладач може брати участь у всіх слідчих (розшукових) діях, якщо цього вимагають організаційні основи та інтереси правосуддя. Але зовсім не зрозуміло, чому в законодавстві це правило розповсюджується тільки, щодо допиту, хоча зрозуміло, що така допомога потрібна і на інших стадіях провадження.

В КПК України передбачений процесуальний порядок та особливості залучення перекладача до участі в слідчих (розшукових) діях. Між залученням перекладача до кримінального провадження до винесення відповідної постанови потрібно ще встановити, який саме учасник дії не володіє мовою, або недостатньо володіє; надати обґрунтування необхідності залучення перекладача до кримінального провадження; визначити мову перекладу; спланувати де і як потрібна лінгвістична допомога;

Є такі (підозрювані) обвинувачені, які володіють мовою кримінального провадження на побутовому рівні, в свою чергу клопочуть про залучення перекладача. Зазвичай, такі клопотання у судовій практиці приймають, так як володіння мовою на побутовому рівні, недостатнє для ясного і прозорого розуміння.

Немалу низку дій необхідно вчинити, аби особа (перекладач) відповідала усім вимогам. Потрібно з'ясувати його компетентність; провести співбесіди із кандидатом; встановити наявності (відсутності) підстав для відводу; вирішити питання про залучення особи, як перекладача.

Немає однозначності щодо процесуальних документів у практичній діяльності органів досудового розслідування, які треба скласти при залученні перекладача до кримінального провадження. В КПК України та коментарях, немає конкретики з цього питання. І не дивно, що слідчі складають протокол по залученню перекладача, а інші – постанову. Якщо немає єдності у питанні, то це може ввести плутанину у кримінальну процесуальну діяльність.

На нашу думку, потрібно розробити стандартний бланк постанови про залучення перекладача до кримінального провадження. Тим самим доповнити ч. 1 ст. 68 КПК України словами «...про що складають постанову».

Тобто, підставою того, що перекладач буде залучатися до участі не тільки в кримінальному провадженні, а до участі конкретної слідчої дії є суб'єктивне бажання суб'єкта користуватися рідною мовою. А виявити, потребу в участі перекладача слідчими може тільки при особистому вербальному (усному) спілкуванні з учасником провадження, якому надалі повинна бути забезпечена безпека.

З огляду на різноманітність підходів до здійснення форм участі перекладача слід знати масу тонкощів і нюансів, пов'язаних з переведенням мови та документації на мову кримінального судочинства[31]. На цій основі визначені і досліджені дві форми діяльності (участі) такої особи у провадженні: загальна і спеціальна. *Загальна форма* це провадження слідчих і інших процесуальних дій у рамках КПК України; переклад процесуальних документів на мову, якою володіє учасник кримінального судочинства. *Спеціальна форма* (участь фахівця): залучення фахівця в області мовознавства для встановлення вільного володіння учасником процесу мовою, на якій здійснюється провадження; залучення фахівця в області мовознавства для проведення «лінгвістичної реконструкції» мови; залучення фахівця в області мовознавства для оцінки перекладу і перевірки компетентності перекладача; залучення фахівця (етнолінгвіста) для роз'яснення питань, що входять в його компетенцію; використання спеціальних знань перекладача захисником; залучення фахівця в області мовознавства для перекладу. Для того щоб правильно переводити юридичні тексти, перекладачеві необхідно знати вимоги, що пред'являються до мови закону. Йому необхідно знати, як мислить законодавець при створенні тексту нормативного акту, якими словами і категоріями оперує.

3.2 Співвідношення процесуального положення перекладача і фахівця

Довгий час в кримінально-процесуальній літературі велася дискусія з приводу того, кого слід розуміти під учасником процесу, оскільки закон не давав однозначної відповіді на дане питання. На думку М. С. Строговича : «Учасником кримінального процесу ... слід вважати лише таку особу, яка приймає участь в процесі з метою відстоювання певного інтересу, яка заявляє певні претензії або заперечує проти претензій інших осіб, або від дій якого залежить той чи інший напрямок провадження у справі» [36]. Цитований автор вважав, що перекладач не виконує кримінально процесуальних функцій і не займає постійного положення у провадженні. В зв'язку з чим відносив його не до учасників кримінального судочинства, а до інших осіб, які беруть участь в провадженні. Аналогічної позиції дотримувалися і деякі інші науковці [37].

Прихильники протилежної точки зору відзначали, що законодавство дозволяє широко трактувати термін «учасник процесу», охоплювати ним усіх хто бере участь у справі, всіх суб'єктів процесу. Так, В. Н. Шпилем відзначав, що зустрічаються в кримінально-процесуальній літературі терміни: «суб'єкт кримінально-процесуального права», «суб'єкт процесуальної дії», «суб'єкт кримінально-процесуальної діяльності», «суб'єкт кримінально-процесуальних правовідносин», «суб'єкт процесуальних прав і обов'язків », « учасник окремих процесуальних відносин», «суб'єкт процесуальних функцій», «слідчий», «прокурор», «суд», «перекладач», «експерт» є лише вираз загального юридичного найменування «учасники процесу» в його широкому розумінні. Прийнявши КПК України, законодавець прямо відніс перекладача до «інших учасників кримінального судочинства », помістивши норму про нього в відповідну главу КПК. Однак включення норми про перекладача в один ряд з нормою про фахівця породило ще більше питань про те, чи є знання перекладача спеціальними, питання про співвідношення процесуального положення перекладача і

спеціаліста (фахівця), питання про самостійність даного учасника процесу. Підняті питання - не просто теоретичний диспут. Практичне підґрунтя даного питань полягає в тому, як надалі буде трансформуватися інститут спеціальних знань і разом з ним норми про перекладача, і як практика буде сприймати даного учасника процесу: як аналог фахівця, створеного сучасним кримінальним процесуальним правом, або як самостійного учасника. На нашу думку, від вирішення питання про самостійність перекладача як учасника кримінального процесу залежить від визначення обсягу процесуальних гарантій для перекладача, коло його можливостей впливати на хід процесу, саме психологічне ставлення суду, органів розслідування, інших учасників процесу до значущості функції перекладача, як і до можливості її поєднання з іншими функціями.

Тому питання про співвідношення процесуального положення фахівця і перекладача актуальний і значущий для теорії і практики. Існують три основні точки зору з цього приводу. Перша полягає в тому, що участь перекладача відносять до форм використання спеціальних знань. Хоча тут є недоліки, а саме від перекладача законом вимагається компетентність, якщо особа не компетентна вона підлягає відводу. Але структура спеціальних знань тут не варіюється. Закон взагалі не говорить про спеціальні знання і про компетенцію перекладача. Від перекладача не потрібно наукових знань, а потрібно лише правильний переклад. Саме в цьому полягає друга точка зору. Хоч закон і не говорить про наявність у перекладача спеціальних знань він передбачає у останнього знань мови, термінів, вміння ними оперувати. І третя точка зору обґрунтовується тим, що процесуальні положення даних учасників різні.

Закон наділяє фахівця двома основними ознаками: фахівець – це особа, по-перше, яка володіє спеціальними знаннями в різних галузях знань (крім юридичних), по-друге, особа яка не зацікавлена у результаті справи.

Традиційно в юридичній літературі під спеціальними знаннями розуміють систему теоретичних знань і практичних навичок в області

конкретної науки або техніки, мистецтва або ремесла, придбаних шляхом проходження спеціальної підготовки або набуття професійного досвіду і використовуваних для вирішення питань, що виникають в процесі кримінального провадження.

Ми вважаємо безглуздом розмежування фахівця і перекладача. Критерії розмежування не несуть ніякого теоретичного і практичного навантаження, а можуть на практиці породити ще більше запитань для органів розслідування чи суду: коли він повинен залучити фахівця, а коли перекладача. Ми вважаємо, що перекладач - це особа, яка має знання мов, необхідними для перекладу. У кримінальному судочинстві, особа, яка має спеціальні знання (тобто вільно володіє мовами, знання яких необхідно для перекладу) може вступати в провадження у процесуальному статусі перекладача або спеціаліста. Але при цьому незалежно від процесуального статусу, характер знань цієї особи не змінюється, оскільки вона в будь-якому випадку здійснює переклад.

Ще однією формою участі особи, яка має знання мови, необхідних для перекладу, М.А. Джафаркулієв бачить в запрошенні стороною захисту свого консультанта-перекладача, який здійснював би своєрідний контроль за якістю та повнотою проведеного перекладу, якщо виникли такі сумніви [40]. В даному випадку законом передбачається така можливість. Захисник відповідно до КПК України віднесений до тих учасників процесу, які можуть користуватися допомогою перекладача в разі не володіння або недостатнього володіння мовою провадження. Таким чином, закон забороняє ставити участь адвоката-захисника в залежність від знання ним мови кримінального судочинства. Виникають питання, чи тягне клопотання захисника про забезпечення його перекладачем обов'язок органів слідства і суду в його задоволенні. Чи може захисник вимагати надання перекладача в разі, якщо він не володіє мовою свого підзахисного. Проведене опитування практичних працівників показало, що на питання про те, чи має захисник право на залучення в ході розслідування або в суді призначеного перекладача для

проведення консультацій з підозрюваним (обвинуваченим) або підсудним, 21% опитаних суддів і 19% опитаних слідчих відповіли, що допомога перекладача не поширюється на зазначені випадки. Виходить, що в даному випадку захисник повинен самотійно залучати особу, яка має знання мов, за рамками процесуальних дій. Цікаво, що Європейський Суд з прав людини також вважає, що витрати на перекладача, здійснюються обвинуваченим при контактах з обраним ним самим і за свій рахунок адвокатом, не підпадають під дію абзацу «е» пункту 3 статті 6 Конвенції [41]. Однак таку позицію багато дослідників вважають не вірною. Ми все ж вважаємо, що адвокату-захиснику необхідно надати право клопотати перед судом про винесення постанови про призначення перекладача або про забезпечення участі вже призначеного перекладача в ході роботи. Право адвоката-захисника клопотати про забезпечення послугами перекладача не повинно залежати від того, чи заявляв його пі захисний про незнання або недостатнє знання мови кримінального судочинства і просив про забезпечення послугами перекладача чи ні, оскільки сам підзахисний може переоцінити свій рівень володіння мовою. Якщо ж захисник заявляє клопотання про залучення перекладача, який би оцінив правильність і повноту проведеного перекладу, то в даному випадку, орган не зобов'язаний виконувати таке клопотання, у разі відсутності сумніву в правильності перекладу. Захисник в цій ситуації може самотійно використовувати допомогу фахівця. Однак на таку особу не розповсюджується норма про відповідальність перекладача за завідомо неправильний переклад, оскільки захисник попередити про це не може.

У стадії судового розгляду або досудового слідства перекладачем може бути заявлений самовідвід. Виникає питання, чи будуть всі відомості, отримані раніше в результаті проведення слідчих та інших процесуальних дій з таким перекладачем, визнані допустимими.

Стороною захисту абсолютно виправдано може бути заявлено клопотання про визнання таких доказів не допустимим. Логічно виникає

питання: як вступити в даному випадку? На наш погляд, необхідно залучити фахівця, який би оцінив правильність, точність та повноту проведеного перекладу. Якщо переклад правильний і точний, тому підстав для виключення таких доказів немає. Доцільно також запрошувати фахівця в області жесто-мімічної мови (сурдоперекладача) для допомоги в зборі доказового матеріалу на стадії досудового слідстві[42].

Існують і інші проблеми, а саме перекладач на відміну від фахівця не зобов'язаний питати дозволу у слідчого, судді, коли виникає необхідність уточнення перекладу. Повторне звернення перекладача іноземною мовою, не зрозуміле іншим учасникам судочинства, не може не викликати підозри у слідчого, суду, і тому перекладачу, так само як і фахівця, при виникненні необхідності задати питання, що виникає при виконанні ним своїх обов'язків, необхідно отримувати дозвіл у відповідних осіб. Ще одним незначним відмінністю в правах перекладача та спеціаліста є уточнення права перекладача робити зауваження виключно з приводу правильності записи перекладу. На нашу думку, якщо перекладач як постійний учасник по справі помітить що-небудь, не пов'язане з його безпосередніми обов'язками, то він, так само як і фахівець, повинен мати право звернути на це увагу слідчого або суду, і це зауваження також має підлягати занесенню до протоколу.

Ми вважаємо, що перекладач має право довести до відома слідчого або суду виникли у нього судження спеціального характеру. І оформлені такі судження відповідно можуть бути лише як зауваження до протоколу.

Перекладач і фахівець відповідно до закону повинні відповідати вимогам компетентності та незацікавленості у вирішенні кримінальної справи [43]. Однак для перекладача закон не передбачає обов'язку усунутися від участі в провадженні, якщо він не володіє відповідними знаннями. Кримінально-процесуальний закон не встановлює єдиного порядку призначення в кримінальний процес перекладача і фахівця (точніше – для кожного з цих суб'єктів правовідносин закон встановлює свій порядок залучення в процедуру судочинства. На підставі постанови слідчого або

іншого рівного йому за процесуальним статусом посадової особи правоохоронних органів і ухвали суду відповідно КПК відбувається призначення до участі в процесі перекладача. Що ж до порядку залучення в процедуру правосуддя фахівця, процесуальний закон вказує лише на те, що фахівець викликається слідчим для участі у провадженні конкретного слідчої дії, але при цьому замовчує, яким чином в матеріалах кримінальної справи закріплюється статус даного суб'єкта кримінального судочинства. Аналогічне становище зазначених осіб при проведенні слідчих і інших процесуальних дій. Слідчій дії за участю перекладача, зобов'язують слідчого упевнитися в компетентності відповідного учасника кримінального судочинства, а також роз'яснити йому його права та обов'язки. Крім зазначеного, покладається на слідчого обов'язок з'ясувати ставлення спеціаліста до підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого. Не зовсім зрозуміло, чому закон не наказує з'ясувати дані обставини щодо перекладача. Саме тому є необхідність законодавчого закріплення обов'язку слідчого з'ясувати відносини перекладача до інших учасників кримінального процесу перед початком слідчої дії.

Відмінності перекладача і фахівця криються також у тому, що, по-перше, перекладач виступає гарантом здійснення конституційного права будь-якої особи користуватися мовою, яким воно вільно володіє; по-друге, відведення перекладачеві можуть заявити і фахівець, і експерт з мотивів некомпетентності; по-третє, перекладач несе кримінальну відповідальність за завідомо неправильний переклад за КК України. До продовження відмінностей можна додати те, що висновок спеціаліста може мати силу докази, результат діяльності перекладача такої сили не має.

Перекладач і фахівець фактично мають і однакові обов'язки - це не розголошення даних досудового розслідування, якісне виконання своїх обов'язків для досягнення цілей їх залучення до участі в кримінальному провадженні. Можна також вважати, що обов'язок перекладача здійснювати

якісний переклад узгоджується з вказаною для фахівця роз'яснювати сторонам і суду питання, що входять до його професійної компетенції.

ВИСНОВКИ

Досліджуючи теоретико-правові, процесуальні аспекти діяльності перекладача в сучасному кримінальному судочинстві з урахуванням проблем практики слідчої діяльності ми прийшли до ряду висновків, рекомендацій, а саме:

Формою реалізації принципу мови кримінального судочинства є участь у провадженні перекладача в передбачених законом випадках. Отже, правове регулювання діяльності перекладача необхідно розглядати з точки зору закріпленого принципу мови кримінального судочинства в праві у взаємозв'язку з іншими засадами кримінального процесу і вже через норми, що регламентують їх, виводити основні правові положення, що регулюють діяльність перекладача.

Участь перекладача в кримінальному процесі, як форма реалізації принципу мови кримінального судочинства, знаходиться в прямому зв'язку з безпосередністю і гласністю кримінального судочинства. Гласність і безпосередність, з одного боку, виступають гарантією реалізації принципу мови кримінального судочинства, а, з іншого боку, реалізуються в ньому. Дотримання і дія принципу мови кримінального судочинства робить можливим гласне і безпосереднє дослідження усіх обставин справи, забезпечення прав учасників кримінального судочинства.

Проведеним дослідженням підтверджується, що в кримінальному судочинстві особа, яка має знання мов, необхідних для перекладу, може вступати у кримінальне провадження у статусі фахівця або перекладача.

На цій основі визначені і досліджені дві форми діяльності (участі) такої особи у провадженні: загальна і спеціальна. *Загальна форма* це провадження слідчих і інших процесуальних дій у рамках КПК України; переклад процесуальних документів на мову, якою володіє учасник кримінального судочинства. *Спеціальна форма* (участь фахівця): залучення фахівця в області мовознавства для встановлення вільного володіння

учасником процесу мовою, на якій здійснюється провадження; залучення фахівця в області мовознавства для проведення «лінгвістичної реконструкції» мови; залучення фахівця в області мовознавства для оцінки перекладу і перевірки компетентності перекладача; залучення фахівця (етнолінгвіста) для роз'яснення питань, що входять в його компетенцію; використання спеціальних знань перекладача захисником; залучення фахівця в області мовознавства для перекладу.

Вважаємо необхідним ввести в кримінальний процесуальний закон єдину категорію що «не вільно» володіє мовою, на якому здійснюється провадження. При цьому під не вільним володінням мовою, на якій вчиняється провадження, ми розуміємо неможливість особи розуміти або висловлюватися, або читати, або писати. Факт невірного володіння мовою, на якій здійснюється провадження, доцільно підтверджувати документально, у вигляді: власноручно виконаної заяви особи про те, що вона потребує послуг перекладача; інших документів, в якості яких можуть виступати аудіо, - і відеозаписи усної бесіди з вказаною особою, відомості з місця навчання, роботи, проживання, що підтверджують не можливість читати, писати мовою, на якій здійснюється судочинство.

Вважаємо, що некомпетентність перекладача ставить під сумнів допустимість доказів, отриманих при його без посередній участі, тільки у тому випадку, якщо здійснений ним переклад є недостовірним і був покладений в основу обвинувачення цієї особи. Тому, якщо виникає питання про некомпетентність перекладача після того, як ним був здійснений переклад, суду, прокуророві, слідчому, необхідно з'ясувати, в чому конкретно вона виражається, і, як могла і чи вплинула вона на здійснений ним переклад. Тільки після цього суд може вирішити питання про не припустимість доказів, отриманих за участю такого перекладача.

Правові механізми захисту прав особи, найважливіша складова загального механізму забезпечення правового положення особи, залученої в

сферу кримінального судочинства. Більше того, захист такої особи у багато чому залежить від правильного застосування норм кримінального процесуального закону. Проте норми кримінального процесуального закону як і раніше залишаються недосконалими.

У дослідженні ми прагнули висвітлити найбільш проблемні і дискусійні питання і запропонувати актуальні і ефективні рекомендації по їх вирішенню. Але будь-яке дослідження наскільки повним воно б не було, не може претендувати на аксиоматичність. Проте певний вклад у вивчення і вирішення позначених проблем, як нам представляється, був привнесений. Значущість дослідження бачиться в тому, що в нім ми спробували збудувати ефективний механізм захисту прав особи, яка не володіє мовою, на якій здійснюється кримінальне провадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України. Х: Одиссей, 2011. 56 с.
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: веб-сайт.URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення 27.09.2020)
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: веб-сайт. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 26.09.2020)
4. Конвенція про захист прав та основних свобод: веб-сайт.URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 24.09.2020)
5. Науково-практичний коментар КПК: веб-сайт.URL:<http://mego.info/> (дата звернення 30.09.2020)
6. Закон «Про мови в Українській РСР» Закон введено в дію з 1 січня 1991 року Постановою Верховної Ради Української РСР від 28 жовтня 1989 року N 8313-XII Із змінами і доповненнями, внесеними Законами України від 28 лютого 1995 року N 75/95-ВР, від 6 березня 2003 року N 594-IV Закон втратив чинність (згідно із Законом України від 3 липня 2012 року N 5029-VI) URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T831200.html (дата звернення 28.09.2020)
7. Мартинов А.Ю. ЗАГАЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ 1948 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії URL: http://www.history.org.ua/?termin=Zagalna_deklaraciya_prav_ljudyny_1948 (дата звернення: 05.10.2020)
8. Декларація про державний суверенітет України. Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1990, N 31, ст.429)

9. Спілка не чуючих юристів / UnionoftheDeafLawyers: веб-сайт.URL: http://snu.ucoz.ua/news/surdoperekkladach_i_jakist_perekladu/2015-04-18-393
(дата звернення 28.09.2020)

10. Кузик Т.М. Поняття та вимоги до особи перекладача у кримінальному процесі України: веб-сайт. URL: file:///C:/Users/%D0%9B%D0%B8%D0%BD%D0%BA%D0%B0/Downloads/Unzap_2013_1_51.pdf (дата звернення 30.09.2020)

11. Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України: веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2793961-migracijna-sluzba-porahuvala-skilki-inozemciv-oficijno-prozivaut-v-ukraini.html#>(дата звернення 26.09.2020)

12. Юридичні терміни. Тлумачний словник/ за ред. В.Г. Гончаренка К.: Либідь, 2003

13. Кримінальний процесуальний кодекс України: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 20.09.2020)

14. Стратонов В. Кельман М. Загальна теорія права : підручник. Вид. 6-те, доп. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 742 с.

15. Інструкція про порядок і розміри компенсації (відшкодування) витрат та виплати винагороди особам, що викликаються до органів досудового розслідування, прокуратури, суду або до органів, у провадженні яких перебувають справи про адміністративні правопорушення, та виплати державним спеціалізованим установам судової експертизи за виконання їх працівниками функцій експертів і спеціалістів: веб-сайт.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-96-%D0%BF#Text> (дата звернення 27.09.2020)

16.Англійський переклад XVII-XVIII століть: веб-сайт. URL: <https://studfile.net/preview/5044932/page:3/> (дата звернення 27.09.2020).

17.Українська літературна енциклопедія: веб-сайт. URL: https://slovnyk.me/dict/literary_encyclopedia/ (дата звернення 27.09.2020).

18. ЄВРОПЕЙСЬКА МОВНА ХАРТІЯ: ПЕРЕКЛАД КЛЮЧОВИХ ТЕРМІНІВ URL: https://Sdzif_2010_8_4.pdf (дата звернення 20.09.2020).

19. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення 20.09.2020).

20. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15> (дата звернення 20.09.2020).

21. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 30 листопада 2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення 20.09.2020).

22. Directive 2010/64/ EU of the European Parliament and the Council of 20 October 2010 on the right to interpretation and translation in criminal proceedings. OJ L 280, 26.10.2010. P. 1–7.

23. Спокен Т., Аттінгер М. Процесуальні права у кримінальному судочинстві: рівень забезпечення гарантій в Європейському Союзі. URL: <http://arno.unimaas.nl/show.cgi?fid=3891> (дата звернення 21.09.2020).

24. Гора А.В. Маніпуляції з перекладом у кримінальному процесі. URL: https://protocol.ua/ua/manipulyatsii_z_perekladom_v_kriminalnomu_protsesi. URL: https://protocol.ua/ua/manipulyatsii_z_perekladom_v_kriminalnomu_protsesi_analiz_praktiki_espl_ta_natsionanih_sudiv_vid_partnera_yuridichnoi_kompanii_ksg_partners_gori_a_v/ (дата звернення 23.09.2020).

25. Литвин К. Поняття та вимоги участі перекладача у кримінальному процесі в Україні. URL: <http://www.litwin.rzeszow.pl/поняття-та-вимоги-до-перекладача-у-кри/> (дата звернення 23.09.2020).

26. Ничка І. Правові аспекти діяльності перекладача у кримінальному провадженні за законодавством України та Австрії. Вісник Львівського університету. 2015. Вип. 36. Ч. 3. С. 184–191.

27. Кайзер-Ламбой Х., Віллем Я. (eds.). Інструменти знищення мовних бар'єрів у міжкультурному судочинстві, проект ЄС JAI/2003/AGIS/048, ITV Hogeschoolvoor TolkenenVertalers 2005.

28. Про затвердження Порядку ведення Державною міграційною службою України Довідково-інформаційного реєстру перекладачів: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 11 березня 2013 року № 228. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0801-13> (дата звернення 04.10.2020).

29. Про залучення перекладачів у кримінальному провадженні: рішення РСУ від 09 червня 2016 р. № 48. URL: <http://www.rsu.gov.ua/ua/events/risenna-rsu-no-48-vid-09062016-pro-zalucennaperekkladaciv-u-kriminalnomu-provadženni> (дата звернення 04.10.2020).

30. Про деякі питання залучення перекладачів (сурдоперекладачів) для забезпечення надання безоплатної вторинної правової допомоги: Постанова КМ України від 24 червня 2016 р. № 401. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/401-2016> (дата звернення 04.10.2020).

31. Про затвердження Інструкції про порядок і розміри компенсації (відшкодування) витрат та виплат винагороди особам, що викликаються до органів досудового розслідування, прокуратури, суду або органів, у провадженні яких перебувають справи про адміністративні правопорушення, та виплати державним спеціалізованим установам судової експертизи за виконання їх працівниками функцій експертів і спеціалістів: постанова Кабінету Міністрів України від 1 липня 1996 р. № 710. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-96> (дата звернення 05.10 2020).

32. Кузик Т.М. Теоретико-правові та процесуальні аспекти участі перекладача у кримінальному провадженні: автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд. юрид. наук: спец.12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Т.М. Кузик. Одеса, 2014. 20 с.

33. Мархевка О.В. Участь перекладача під час провадження досудового розслідування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец.12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / О.В. Мархевка. Ірпінь, 2015. 19 с.

34. Шумило І. Особливості перекладу юридичних текстів / І. Шумило, Т. Сніца // Філологічний дискурс. 2016. Випуск 4. С. 266-272.

35. Кримінальний процес: підручник / [Грошев Ю.М., Тацій В.Я., Пшонка В.П. та ін.]; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки. Х.: Право, 2013. 824 с.

36. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т.20: Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія / ред. кол.: В.Ю.Шепітько (голова), В.А. Журавель, В.О. Коновалова та ін. 2018. 952 с.

37. Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 11, ст.51.

38. Строгович М. С. Курс радянського кримінального процесу. М.: Наука, 1968. С. 205.

39. Арсен'єв В.Д. Питання загальної теорії судових доказів. М.: Юрид. лит., 1964; Галкін Б.А. Радянський кримінально-процесуальний закон. М.: Госюриздат, 1962.

40. Джафаркулієв М. А. Мова судочинства в багатонаціональній державі. М.: Вердикт, 1992. С. 139.

41. Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод. Коментар до статей 5 і 61 відп. ред.: Топорнін Н. Б; М.: Изд-во ІГіП, 1997. С. 135-136.

42. Стратонов В.М., Тимошенко А.М. «Особливості участі перекладача у кримінальному судочинстві» Збірник публікацій «Abstractsof III international scientific and practical conference» October 14-16 2020:URL:

<https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2020/10/THE-WORLD-OF-SCIENCE-AND-INNOVATION-14-16.10.2020.pdf> (дата звернення 16.10.2020)

43. Тимошенко А.М., Стратонов В.М. «Участь перекладача у кримінальному провадженні» Кіото, Японія 4-6 November 2020. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2020/11/SCIENCE-AND-EDUCATION-PROBLEMS-PROSPECTS-AND-INNOVATIONS-4-6.11.20.pdf> (дата звернення 06.11.2020).